

R. MENÉNDEZ PIDAL: *Cantar de Mio Cid*. Texto, gramática y vocabulario. Vols. I-III. Madrid, Espasa-Calpe S. A., 1944-1946. XVI + 1232 pàgs. + 2 mapes + 1 arbre genealògic. — *La España del Cid*. Cuarta edición totalmente revisada y añadida. Dibujos de PEDRO MUGURUZA. Vols. I-II. Madrid, Espasa-Calpe S. A., 1947. XVI + 1020 pàgs. + 1 arbre genealògic + 9 mapes + 6 làms. («Obras completas de R. Menéndez Pidal», III-VII.)

Formant part de les edicions del Centro de Estudios Históricos, de Madrid, l'any 1934 s'iniciava la publicació de les obres completes del Prof. Menéndez Pidal, que havien d'obtenir una cordial acollença entre els romanistes de tots els països. N'aparegueren dos volums: el primer constituïa una reedició fotogràfica, amb extenses addicions, de *La leyenda de los infantes de Lara*, el treball més antic publicat — el 1896, als seus vint-i-cinc anys — pel qui havia d'esdevenir mestre de la filologia espanyola; el segon aplegava, sota el títol d'*Historia y epopeya*, cinc treballs diversos,¹ escrits entre 1903 i 1932 i apareguts en llocs diferents, però estretament relacionats amb el volum anterior.

La guerra civil interrompé, com tantes d'altres nobles empreses, aquesta col·lecció tan bellament començada. Han hagut de passar deu anys des de l'aparició dels primers volums perquè la sèrie de les obres de D. Ramón Menéndez Pidal pogués ésser represa. L'editorial Espasa-Calpe, a qui tant deu la cultura espanyola, s'ha fet càrrec de la seva continuació.

Els volums III-V de la col·lecció contenen la segona edició, posada al dia, del treball que indubtablement ha fet guanyar una fama més ampla al professor madrileny: el *Cantar de Mio Cid*, obra esgotada feia molts anys. Els volums VI i VII, eixits darrerament, ofereixen un nou tiratge de *La España del Cid*, complement històric indispensable d'aquella obra.

Cal lloar sense reserves el criteri que el Sr. Menéndez Pidal ha seguit en la reedició del *Cantar*. Temerós de les errades que una nova composició tipogràfica hauria pogut comportar, ha adoptat el sistema de reproducció fotogràfica, prèvia la correcció de les faltes que havien estat notades en la primera edició. Això ha permès de donar un text exacte, fidelíssim.

L'edició del *Cantar* està formada, com és sabut, per quatre parts. La primera es compon d'una exacta i detallada descripció del manuscrit únic del poema, de la seva filiació i dels recursos — localització del *cantar*, mètrica, assonants, relació amb les cròniques — que es poden aplicar per a la seva esmena. La segona part forma un estudi gramatical del poema, realitzat amb el mètode precís i exhaustiu que el Prof. Menéndez Pidal manifestà posseir ja en els seus primers treballs. La tercera aplega el vocabulari del *cantar*, i constitueix una obra de consulta indispensable a tothom qui es dedica a literatura castellana medieval o a filologia o lingüística romànica. La darrera part conté el text del poema en una doble edició: l'una, paleogràfica, interessant per als qui volen conèixer amb detall les característiques gràfiques del manuscrit; l'altra, crítica, que, per la severa revisió a què ha estat sotmesa abans del nou tiratge, podem ja considerar, sense cap mena de dubte, com a definitiva.

En l'advertència que precedeix aquesta nova edició, el Sr. Menéndez Pidal

1. Són els següents: *Realismo de la epopeya española: Leyenda de la condesa traidora*. — El «*Romanz del Infant Garcia*» y *Sancho de Navarra antiemperador*. — *La leyenda del abad Don Juan de Montemayor*. — *Adefonsus imperator toletanus, magnificus triumphator*. — «*Galiene la Belle*» y los palacios de *Galiana en Toledo*.

recorda els estudis essencials apareguts des dels anys 1908-1910, en què la seva obra veié la llum: les traduccions d'Adam, Bértoni, etc.; els assaigs de comparació amb les cròniques fets per Coester, Cejador, Zingarelli; els treballs sobre la mètrica, deguts a Lang, Gamillscheg, Hills, Grossmann, Leonard, Morley i altres. Per tal d'examinar — i acceptar-les o rebutjar-les — les teories i les opinions emeses en aquestes publicacions i en algunes de pròpies, al final del tercer volum són aplegades una sèrie d'addicions i esmenes: les més importants es refereixen a l'arcaisme del *cantar* — l'autor hi insisteix amb diversos arguments, als quals poden afegir-se els de caràcter numismàtic adduïts pel Sr. F. Mateu i Llopis en un article recent² —, a la mètrica, i sobretot al problema plantejat per la *-e* anomenada paragògica, que en general cal acceptar com a etimològica.

Amb *La España del Cid*, publicada per primer cop l'any 1929, el Sr. Menéndez Pidal es proposà de donar un quadro de la Península hispànica en el segle XI, i, principalment, de depurar i revifar el record del Cid. En la present — quarta — edició, han estat incorporades les millores que l'autor havia anat introduint per a les traduccions anglesa (1934) i alemanya (1936) i per a les dues edicions reduïdes de Buenos Aires (1939 i 1943), han estat aprofitats nous documents i s'han tingut en compte els comentaris — més nombrosos sobre aquesta que sobre cap altra obra — que la seva aparició promogué. En les addicions és feta referència a un article del Prof. J. Camón Aznar, *El Cid, personaje mozárabe*, REP, XVII (1947), 109-141, que motivà una rèplica titulada *La política y la reconquista en el siglo XI (Examen de los últimos escritos referentes al Cid)*, publicada a la mateixa revista, XIX (1947), 1-35, i és aprofitat un capítol sobre la presa de València pel Cid segons les fonts musulmanes i l'original àrab de la *Crónica General de España*, del llibre encara inèdit *Islam d'Occident: Etudes d'histoire médiévale* del Prof. E. Lévi-Provençal.

És admirable la persistència amb què el Prof. Menéndez Pidal ha dedicat els seus afanys d'estudis a la millor coneixença i a l'enaltiment de l'heroi castellà. Des de l'any 1895, en què l'Academia Española guardonà una primera versió del seu treball, fins a la recent edició, amb les correccions i addicions esmentades i amb l'ample comentari històric en contínua renovació, el nom del Cid és constantment present en la bibliografia del Mestre.³

Confiem que l'aparició de les obres completes del Sr. Menéndez Pidal podrà continuar amb el ritme amb què ha estat represa llur publicació, i que entre ellés s'arreglerarà aviat aquella història de l'epopeia castellana que fa tant temps que esperem i que ara ens ha estat novament anunciada.

R. A. i S.

2. *La moneda en el «Poema del Cid» (Un ensayo de interpretación numismática del «Cantar de Mio Cid»)*, BRABLB, XX (1947), 43-56.

3. Vegeu *Bibliografía hispánica: Ramón Menéndez Pidal*, Segunda edición aumentada y puesta al día por HOMERO SERÍS y GERMÁN ARTETA (New York 1938), *passim*, i la meua recensió, amb addicions, ZRPh, LXII (1942), 139-142.